

ПРАВО ЯК КОМУНІКАТИВНА МОДЕЛЬ

На основі аналізу різних теорій комунікації у контексті функціонування права стверджується, що право є однією з комунікативних моделей соціокультурного простору, в якій відтворено впорядкований тип відносин соціальних суб'єктів у межах цього простору.

Ключові слова: комунікація, модель, право, правова комунікація.

На основаних анализа различных теорий коммуникации в контексте функционирования права утверждается, что право является одной из коммуникативных моделей социокультурного пространства, в которой воспроизведен упорядоченный тип отношений социальных субъектов в границах этого пространства.

Ключевые слова: коммуникация, модель, право, правовая коммуникация.

On the basis of analyzing different theories of communication in the context of functioning of law it is affirmed, that law is one of the communicative models of the socio-cultural sphere, in which the well-organized type of relations of the social subjects is reproduced within the bounds of this sphere.

Key words: communication, model, law, legal communication.

Постановка проблеми. Право, будучи інформаційною моделлю правової реальності, виконує низку функцій, однією з основних серед яких є комунікативна. Власне про комунікативність права, що полягає у повідомленні учасників суспільного життя про державно-владну волю, забезпечення можливості їхнього ознайомлення з цією волею тощо, є чимало наукових досліджень. Ми ж звернемо увагу на модельний (моделювальний) аспект комунікативності права, точніше на право як комунікативну модель соціонормативного простору.

Стан дослідження. Проблеми моделювання та моделей неодноразово ставали предметом наукового дослідження. Так, особливості побудови моделей та використання моделювання в наукових дослідженнях і навчальному процесі висвітлено в працях С.І. Архангельського, В.І. Загвязінського, В.І. Михеева, К.Є. Морозова, Ю.М. Плотинського, І.Б. Новіка, А.І. Уємова, Я.М. Фридмана та інших. До проблем моделювання інтерес проявляли періодично, і насамперед це було

пов'язано зі ставленням у суспільстві до природничих наук (адже саме вивчення у цій сфері потребує унаочнення досліджуваних об'єктів). Натомість моделювання у сфері суспільних наук, у тому числі в юриспруденції, передбачає використання інформаційних (описових) моделей. Інформативний аспект, зі свого боку, передбачає комунікацію як процес його реалізації, що також було предметом вивчення багатьох науковців, до того ж більше в суспільних, аніж у природничих науках. Різноманітні моделі комунікації (їх аналіз здійснимо у процесі подальшого дослідження) якраз і стали методологічним підґрунтям вивчення права у задекларованому нами ракурсі.

Виклад основних положень. Один із відомих теоретиків комунікації Г. Почепцов розрізняє три типи моделей комунікації: соціологічні, психологічні й семіотичні. Зокрема до перших двох він зачисляє: *двоступеневу модель комунікації*, яка відстоює пріоритет міжособистісної комунікації над масовою у намаганні переконати аудиторію, тут перший ступінь – передача інформації, другий – передача впливу окремих осіб під час обговорення отриманої інформації у локальних групах [1, с. 45] (право у цьому випадку є моделлю комунікації, що забезпечує масовий вплив через попередній вплив на правників-професіоналів, які, зі свого боку, демонструють доцільність правомірності й безпеку протиправності); *спіраль мовчання* – теорію, яку розвинула Е. Ноель-Нойман і суть якої полягає у можливості маніпуляції громадською думкою за допомогою надання слова меншості замість більшості, що створює відчуття «почутості» середньостатистичного громадянина [1, с. 46] (принцип всезагальності, на якому базується право у процесі моделювання правовідносин, забезпечує гарантію захищеності незалежно від статі, віку, соціального статусу тощо); *дифузну теорію*, пов'язану з іменем Е. Роджерса, який вважає, що не треба прагнути переконати одразу все суспільство, насамперед, треба постаратися переконати критичні п'ять відсотків, а далі вже спрацює принцип поширюваності (дифузії) [1, с. 47–49] (на нашу думку, ця теорія схожа з двоступеневою з тією лише різницею, що в ній чисельно конкретизується реципієнт першого рівня комунікації, і в цьому зрізі ми не можемо розглядати право як комунікативну модель, бо визначити навіть приблизну кількість перших право-сприймачів практично неможливо: правові питання цікавлять не тільки правників-професіоналів, а й тих, кого вони стосуються в конкретних право-випадках, або науковців відповідної сфери, або тих, хто вивчає право як таке); *теорію структури новини*, яку роз-

крив Т.А. ван Дейк з точки зору уявлень проідеологію: ідеологія є комплексним когнітивним підходом, що контролює освіту, трансформацію і застосування інших соціальних когніцій [1, с. 50–52] (у нашому контексті правова комунікація є пізнавальним (когнітивним) процесом, що здійснюється із задіянням правосвідомості, правового світогляду, досвіду, правових звичаїв і традицій як репрезентативних проявів попередньо змодельованого у праві); *теорію метафори*, суть якої Дж. Лакофф і М. Джонсон вбачають у використанні метафоричної мови під час опрацювання інформації людиною, що сприяє спрощеності сприйняття [1, с. 53–54] (хоча мова права як моделі комунікації, на перший погляд, абсолютно не може бути метафоричною, ми схильні вважати, що термінологічність мови права є не чим іншим, як своєрідною правовою метафорою, яку використовують для увиразнення когнітивних процесів у право-сприймача).

Однак нас більше цікавлять семіотичні моделі комунікації, що дають змогу розглядати право як інформаційну комунікативну модель правової дійсності. Тому проаналізуємо їх детальніше.

Логіко-пізнавальна процедура визначення комунікативної функціональності права ґрунтується на визначенні характерних особливостей цього процесу. Функціональність комунікації загалом добре описана в одній із найвідоміших семіотичних моделей комунікації – моделі Р. Якобсона [2]. Однак стосовно права з-поміж шести основних функцій, які виділив цей учений (емотивна, конативна, фатична, метамовна, поетична та референтативна), найбільш відповідною є остання. Саме референтативна функція (або, як її ще називає сам автор, денотативна, когнітивна) зорієнтована на контекст і передбачає посилення на суб'єкт і об'єкт, про який ідеться у повідомленні. Тобто право є такою комунікативною моделлю, яка між основними дійовими особами правової комунікації (законодавець – право-сприймач) передбачає наявність «закодованого» юридичною мовою повідомлення з обов'язковим урахуванням контексту сприйняття (як об'єктивного – правового оточення, так і суб'єктивного – правової свідомості).

Інший відомий дослідник семіотики комунікації Ю. Лотман вважав модель Р. Якобсона надто абстрактною, наголошуючи на малоїмовірності однакових кодів у комунікантів. Особливо це стосується сфери правовідносин, що передбачає наявність кардинально протилежних позицій право-творця і право-сприймача (у випадку протиправної поведінки). Тут радше йдеться не так про модель права, як про її сприйняття, на що власне й розрахована правова комунікація.

Однак, коли модель комунікації Ю. Лотмана базується на неоднозначності як визначальній характеристиці тексту, то комунікативна модель правовідносин, навпаки, має вирізнятися однозначністю. При цьому, вважаємо, необхідно акцентувати, що мова права вирізняється абсолютною функціональністю, зорієнтованою виключно на сферу правовідносин. А вже будучи вираженим такою функціональною, уніфікованою мовою, право стає «невідворотно антикритичним і антидіалектичним, завдяки чому операціональна (діяльнісна. – *О.Б.*) та біхевіористська (поведінкова. – *О.Б.*) раціональність у ньому поглинає трансцендентні, негативні й опозиційні елементи розуму» [3, с. 132]. Отже, мова права як моделі забезпечує переконаність у його непогрішності, відсутності хиб і вад, унеможливує будь-яку полеміку щодо висловлених у ньому право-вимог, що сприяє стабілізації діяльній та поведінковій рефлексії правового оточення соціальним суб'єктом. До того ж, Ю. Лотман вважав, що культура продукує безліч кодів залежно від сфери їх застосування. На основі цього постулату він вирізняв первинні та вторинні модельні системи. Первинна система – це сама мова, мовлення, а вторинні – література, кіно театр та інше [4, с. 5–7]. Відповідно до цього право є похідною, вторинною модельною системою культури того народу, поведінку якого воно регламентує. Розглядаючи соціонормативний простір як комунікативний механізм, право слід сприймати як комунікативну модель його відображення.

Ще однією цікавою позицією в контексті семіотичного вивчення права як комунікативної моделі є теорія У. Еко, зокрема те у цій, що стосується дослідження комунікації в рамках масової культури. Його основний постулат полягає в тому, що тексти масової культури написані одночасно як автором, так і читачем [5]. Право якраз можна вважати таким текстом, адже його творцями є не тільки безпосередні автори норм права, закріплені у нормативно-правових актах, а й весь народ (за конституцією демократичних держав) як прототип описаного у праві та як об'єкт його регулятивної сили, тобто право є комунікативною моделлю масової культури.

Усе це потребує розгляду дієвості правових норм, їх взаємодії з суб'єктами права та соціонормативним простором в узагальненому, типологічному вигляді. Фактично це означає опис усієї сукупності можливих право-ситуацій у максимально стислій формі, тобто створення своєрідної моделі, що передбачала б усю повноту правовідносин з позицій державно-владного веління у формі інформативного

повідомлення. Однак комунікація передбачає не тільки передачу інформації, а й зворотну реакцію: розуміння, сприйняття і виконання відповідних дій, що засвідчують порозуміння (в даному випадку правопорозуміння).

Залежно від того, чи беруть на себе провідну роль у координації діяльності соціальних суб'єктів ілюкитивні зусилля (спрямовані на право-порозуміння) чи цілерационально чинні перлюкитивні аспекти (зорієнтовані на право-вплив), модель правового мовлення постає у різноманітних «констеляціях». До речі, констеляція – термін, запозичений з астрології, означає взаємне розташування небесних світил, що служить основою для ненаукових астрологічних пророцтв [6, с. 354]; в адаптованому до нашого контексту розумінні це добре організована матриця асоціацій, ідей, образів, ефектів та іншого [7, с. 449].

Право є компонентом соціуму (виникає з нього і залежить від нього) і водночас керує цим соціумом (стоїть над ним і є визначальним у ньому) – такою є двоїста констеляція правовідносин у суспільстві, що є емпіричним виміром соціонормативного простору. Сутність, код, семантична і семіотична (модельна) констеляція правових відносин є чіткою проєкцією асоціативних зв'язків між правовою реальністю та сприйняттям і відтворенням її у правових нормах. Тобто право слід розглядати як модель правової комунікації, зорієнтованої на формування певної поведінки соціального суб'єкта в умовах правової реальності. У цьому контексті право і правову поведінку (як діяльнісне опредметнення його парадигми) слід визнати основними чинниками правової комунікації. Ідеально створена модель організації між-суб'єктної правової комунікації дає підстави сподіватися на таку ж ідеальну її реалізацію у правовій дійсності через розуміння (герменевтику) та рефлексивну інтерпретацію (вербальний біхевіоризм) правового оточення соціальним суб'єктом. Адже право тлумачать як певний тип (модель) правового мовлення, розрахований на комунікацію та отримання відповідного комунікативного результату (підпорядкування висловленому), що дає підстави вважати право вербальним регулятором правової поведінки соціального суб'єкта.

Тут можемо говорити про встановлення так званого закону правової комунікації: не лише реєстрація фактів правових відносин, а й опрацювання цього матеріалу і виявлення сталих зв'язків між цими фактами, що забезпечує акумуляцію вербалізованих (омовлених) право-випадків, право-ситуацій, право-вчинків, право-фактів, право-явищ тощо, а також на основі сформованого ціннісно-орієнтаційного право-

вого світогляду сприяє продукуванню прийнятних для конкретних право-умов дій, тобто правомірної поведінки [3, с. 10–11].

Цікавим для вивчення комунікативної модельності права є підхід до праворозуміння С. Максимова. Аналізуючи неklasичні концепції природного права, він трактує проблему філософського обґрунтування права через його закоріненість у людському бутті, тобто подає право як результат «внутрішнього світу» людини, яка є учасником правового спілкування (комунікації) [8, с. 115]. Отже, і в цьому контексті право є комунікативною моделлю, що передає внутрішні прагнення та інтереси людини з орієнтацією на порозуміння з прагненнями та інтересами інших соціальних суб'єктів.

Антропно-психологічний момент залучив до праворозуміння також А. Козловський, який наголошує, що сьогодні право трактується передусім як право людини, тому воно має спрямовуватися на неї, прагнути організувати її поведінку через вплив на її свідомість, волю, почуття [9, с. 157–158]. Беручи за основу міркування цього вченого, що психологія – це механізм адаптації людини до вимог права і водночас що саме право породжується психологією [9, с. 158], можна стверджувати, що право є наслідком психологічних зусиль правотворців, втіленням їхніх взеомозгоджених правових прагнень і велень, а отже, і психологічним концентратом організаційних та координаційних норм і вимог. У цьому контексті право є комунікативною моделлю оптимізації регулятивно-правових механізмів поведінки соціальних суб'єктів.

Один із найвидатніших філософів сучасності П. Рікер, який присвятив свої праці питанням філософії права, взаємозв'язку моралі, права і політики, визначає генезу уявлень про справедливе і несправедливе через первинне входження людини у сферу права з обуренням несправедливістю. Розвиваючи філософію Рікера, в якій «право могло би бути визначеним у своїй ненасильницькій специфічності» [10, с. 21], можемо вважати, що право є комунікативною моделлю вирішення правових конфліктів засобами вербального впливу, що здатний реалізуватися у позитивну маніпуляцію правовими діями право-суб'єктів, визначаючи межі дозволеності, правопринятності шляхом «ненасильництва».

Беручи за основу типологію чотирьох форм раціональності К.-О. Апеля, згідно з якою кожна наступна форма обґрунтовує попередню (а не навпаки) – наукову, технологічну, герменевтичну та етичну раціональності [11, с. 72–74], – а також те, що Апелева етика базується на засадах тлумачення поняття «комунікація», можна сказа-

ти, що комунікативна раціональність містить і герменевтичну, і етичну раціональність. Право у цьому контексті є власне тією комунікативною раціональністю, яка здійснила поворот від опису звичайних процесів комунікації до їх нормативної орієнтації в умовах ідеальної комунікативної ситуації. Право є комунікативною моделлю переходу від герменевтичної (сприйнятої) до етичної (відтвореної) раціональності.

Розвиваючи позицію Г. Андрєєвої, одного з дослідників міжособистісного сприйняття, щодо вміння налагоджувати міжособистісну сумісність [12], вважаємо право, крім усього іншого, моделлю набуття навиків правової комунікації для забезпечення стабілізації вербальних і невербальних (діяльнiсних) міжособистісних взаємовідносин через координацію поведінки кожного окремого члена колективу за допомогою нормативного визначення правових пріоритетів.

Надзвичайно цікавою і цінною в контексті нашого дослідження, з огляду на ефективність запропонованих комунікаційних технологій, є позиція А. Зверинцева, який подає розгорнутий аналіз комунікативної політики і стратегії, узагальнює зарубіжний досвід комунікаційного забезпечення діяльності організацій, дає відповідні рекомендації [13]. Згідно з положеннями цього теоретика, право можна трактувати як різновид (модель) соціальної інформації, що реалізується у процесі правової комунікації; діяльність людини як суб'єкта правовідносин – це джерело виникнення такої моделі, що покликане регулювати цю діяльність. Така циклічність правової комунікації відтворює психо-фізіологічну єдність правової основи соціальної сутності людини і забезпечує цілісність правової системи.

Процес сприйняття правових норм їхніми реципієнтами (правоприймачами) можна вважати комунікативно-дидактичним, оскільки ефективність правової комунікації полягає власне у пізнавальному й дидактичному впливі права. Ця операція можлива за умови подачі право-норми дефінітивною мовою. У цьому розумінні дефініція виступає певною моделлю. Адже дефініція як результат визначення поняття ототожнює отримання, фіксацію, збереження та переробку інформації засобами встановлених наукою мислених знакових виразів. Правові (юридичні) дефініції – це стислі логічні визначення, що містять у собі найсуттєвіші ознаки поняття, яке визначають. За їх допомогою встановлюються, розпізнаються певні правові категорії, розкривається, характеризується й формулюється їхня суть. Втілені в тексти нормативно-правових актів поняття створюють належні умови для однозначного сприйняття і тлумачення правових норм, вони є дороговказом у правозастосовній практиці. При цьому слід заува-

жити, що існують різні поняття, як і різні способи їх формулювання, які можна поділити на ті, що містяться у нормативних приписах («поняття права»), й ті, що вживаються у юридичній науці («поняття науки права») [14]. Визначеність термінів, дефінітивність права – необхідна умова точного і чіткого розуміння нормативного тексту, підвищення юридичної культури нормотворчості й ефективності її відтворення у правосвідомості та правовій поведінці. У цьому значенні дефінітивність права виступає доказом його модельної основи в регулюванні правовідносин.

Крім зазначених вище, корисною в контексті поставленої нами мети є також логіко-тезаурусна концепція інтелектуальної комунікації, яка спирається у своїх висновках на семантичні теорії інформації Ю.А. Шрейдера [15, с. 39–40]. Вибір цієї концепції як такої, що пояснює спроектовані право-ситуації в процесі визначення будь-якого терміно-поняття, доцільний тому, що, по-перше, сам процес формування поняття та один із його етапів – визначення – можна інтерпретувати як взаємодію тезаурусів (слів із певної сфери життєдіяльності, наприклад, юриспруденції, що взаємопов'язані тематично і семантично [7, с. 1234]) або ідіолектів (елементів індивідуальної мови [7, с. 394]), під час якої ті змінюються; по-друге, визначення встановлює та окреслює межі поняття, його зміст і обсяг [16, с. 83–84]. У поняття входить словесно-знакова форма (у вигляді дефініції), яка є складовим елементом тезаурусу; ідіолекти при цьому враховуються на рівні мовних навиків індивідуумів, які причетні до правотворчості як процесу вербального моделювання всіх імовірних варіантів правовідносин.

Застосування на практиці тезаурусу у широкому значенні передбачає виділення в його структурі логічної та діалогічної частин. У його логічну складову входять: а) регулярний метод – алгоритм аналізу повідомлень (логічні правила висновку, оператори введень до розгляду нових предметів та формування нових понять, правила визначення і т.д.), який дозволяє їх встановити та перебудувати діалогічну частину тезаурусу; б) апарат, який породжує граматику, забезпечує здатність розуміти та граматично правильно будувати, генерувати повідомлення. Діалогічну частину тезаурусу становлять: а) кількість понять (термінів); б) різноманітність ознак; в) мисленнєві відношення, які діють між поняттями та ознаками [16, с. 84]. Таким чином, в узагальненому розумінні тезаурус є системою знань про «навколишнє середовище», що відображені мовленнєвими засобами.

В інтелектуально-комунікативному процесі сприйняття та засвоєння правового повідомлення передбачається зміна тезаурусу (фор-

мування індивідуального тезаурусу на рівні правосвідомості через розшифрування моделі право-норми). Враховуючи це, логічно завершена (хоча б відносно) частина сприйнятих знань про право проявляється у вигляді особливої форми спілкування правових тезаурусів. Така процедура, що включена в акт правової комунікації щодо формування знакового виразу право-норми, накладає певні умови на функціонування взаємодіючих правових тезаурусів. Виконання такої процедури є необхідною похідною досягнення дефініцією мети в комунікативно-дидактичному процесі [17, с. 82–84], яким власне і є процес право-сприйняття (засвоєння право-норм, тобто вивчення їх).

По-перше, тезаурус того, хто навчає (в нашому випадку право як сукупність правил належної або бажаної поведінки), і тезаурус того, хто вчиться (право-сприймач) мають володіти взаємопов'язаними логічними частинами тобто: а) володіти однією мовою; б) мати однакові апарати певної галузі граматики; в) використовувати єдиний алгоритм аналізу правового повідомлення тощо. За визначенням Ю.А. Шрейдера [15], вони повинні характеризуватися однаковим порядком складності, інакше комуніканти не зрозуміють один одного або сприйняття повідомлення буде спотвореним. Тобто вони мають володіти одними семіотичними системами (знаками, символами, значеннями), щоб «коди», закладені у правове повідомлення, були належно розкриті в процесі «декодування», прочитання правової норми.

По-друге, тезауруси права і право-сприймача повинні мати загальну діалогічну частину, іншими словами, бути множинами, які перетинаються. В іншому випадку право-сприймач перебуватиме в такій знаковій ситуації, в якій зміст знакових виразів, що входять у право, будуть йому не відомі; або ж, якщо адресант і адресат перебувають в універсальній множині, тобто вони рівнозначні, то комуніканти нічого нового (в значенні семантичної інформації) повідомити (а отже, і сприйняти) не зможуть.

По-третє, в процесі введення нового терміну (правового поняття) в тезаурус право-сприймача уточнюється значення (зміст) уже наявних терміно-понять, і внаслідок взаємодії тезаурусів права і право-сприймача в останнього виникають нові мисленнєві зв'язки. У такому випадку роль права зводиться до оформлення, впорядкування встановлених мисленнєвих зв'язків вербальних знаків і символів відповідно до запропонованої моделі (право-норми).

По-четверте, необхідно, щоб у тезаурусі права в момент комунікативного процесу вже існувало мисленнєве відношення між новим

терміно-поняттям і вже наявними нормативними поняттями (щоб вони не суперечили одне одному).

Різноманітність функціонального та видового визначення понять у комунікативно-дидактичному процесі дає можливість логіко-пізнавальну процедуру привести до чотирьох основних варіантів знакової ситуації [16, с. 85.]. В адаптованій до нашої теми формі ці ситуації виглядатимуть так: 1) визначення з'ясує сутність реального або ідеального об'єкту (виокремлюють тип певних правовідносин); 2) визначення уточнює сутність реального або ідеального об'єкту (визначають типові ознаки правовідносин); 3) засобом визначення вводиться новий термін як скорочення відомого знакового виразу (формулюють певне терміно-поняття як концентрований відповідник усіх типологічних характеристик правовідносин); 4) визначення роз'яснює або уточнює вже введений раніше термін (дають чітке пояснення введеного терміно-поняття через тлумачення у процесі право-реалізації).

Характеризуючи комунікацію права та право-сприймача, необхідно зазначити, що введення правових дефініцій у правове поле як певне функціональне середовище відбувається в результаті комунікативної (словесно-знакової) діяльності правотворця, а засвоєння дефініцій право-сприймачем – у результаті його розумової та мнемонічної (відтворюваної через пам'ять) діяльності, якій передують предметно-практична діяльність (набуття досвіду, формування правового світогляду та інше), що сприяє з'ясуванню ознак право-норми власне як комунікативної моделі.

Оскільки ми говоримо про право як комунікативну модель, то потрібно звернути увагу на існування так званих «жорстких» і «м'яких» моделей. Виникнення таких моделей пов'язують з ідеями відомого російського математика В.І. Арнольда, який вказував на корисність «м'яких» моделей, «...у яких наявні невизначеність, множинність шляхів розвитку» та небезпеку «жорстких» моделей, «...у яких раз і назавжди передбачено і виключається варіативність» [18]. Ми схильні вважати право радше м'якою комунікативною моделлю, адже у право-сприймача завжди є вибір додержувати стандартів, що містяться у моделі, чи ні. Хоча визнаємо, що право є водночас жорсткою моделлю, яка абсолютно виключає імовірність будь-якого вибору (за В.І. Арнольдом, прикладом жорсткої моделі є таблиця множення, натомість декларує чітку вимогу і точне й неухильне її виконання. Такий типологічний підхід до правових норм доречний у контексті їх поділу на визначені (імперативні) та відносно визначені (диспозитивні).

Висновок. Як бачимо, на пріоритеті комунікативного аспекту в моделюванні права наголошують психологи, лінгвісти, соціологи,

комунікативісти, філософи, які стверджують, що лише під планомірним, систематичним, самодержавним мовленнєвим впливом із хаосу некоординованих рухів виникає чітка і розумна правомірна поведінка людини, і вбачають у спілкуванні та взаємодії джерело обопільного удосконалення, шлях до трансформації правових колізій у продуктивні соціонормативні імпульси. Отже, на основі аналітичного осмислення згаданих теорій комунікації у контексті функціонування права, можемо стверджувати, що право є однією з комунікативних моделей соціокультурного простору (зокрема його правового виміру), в якій відтворено впорядкований тип відносин соціальних суб'єктів у межах цього простору.

-
1. Почепцов Г. Теория коммуникации / Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2001. – 656 с.
 2. Якобсон Р. Язык в отношении к другим системам коммуникации // Избранные работы / Р. Якобсон. – М.: Прогресс, 1985. – 445 с.
 3. Балинська О. Права комунікація: вербально-біхевіористський підхід: монографія / О. Балинська. – Львів: ПАІС, 2008. – 212 с.
 4. Лотман Ю. Несколько мыслей о типологии культур / Ю. Лотман // Языки культуры и проблемы переводимости. – М.: Наука, 1987. – С. 5–7.
 5. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко; пер. с итал. В. Резник и А. Погоняйло. – СПб.: Симпозиум, 2006. – 544 с.
 6. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. – К.: Гол. ред. Укр. рад. Енциклопедь, 1977. – 776 с.
 7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТ «Перун», 2004. – 1440 с.
 8. Максимов С. Правовая реальность: опыт философского осмысления / С. Максимов. – Х.: Право, 2002. – 328 с.
 9. Козловський А. Право як пізнання: вступ до гносеології права / А. Козловський. – Чернівці: Рута, 1999. – 295 с.
 10. Рікер П. Право і справедливість / П. Рікер. – К.: Дух і літера, 2002. – 216 с.
 11. Гьосле В. Практична філософія у сучасному світі / В. Гьосле. – К.: Лібра, 2003. – 248 с.
 12. Див.: Андреева Г. Межличностное восприятие в группе. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 294 с.; Андреева Г. Социальная психология. – М.: Наука, 1996. – 324 с.
 13. Зверинцев А. Коммуникационный менеджмент: рабочая книга менеджера PR / А. Зверинцев. – [2-е изд., испр.]. – СПб.: СОЮЗ, 1997. – 288 с.
 14. Хоменко І. Логіка для юристів / І. Хоменко. – К.: Юрінком, 2006. – 224 с.; Хоменко І. Підручник з логіки для юристів: дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.06 / І. Хоменко. – К., 1997. – 413с.

15. Шрейдер Ю. О семантических аспектах информации / Ю. Шрейдер // Берг А.И. Информация и кибернетика. – М.: Советское радио, 1967. – 258 с.

16. Сидоренко В. Інформаційно-комунікативна модель визначення конструкторсько-технологічних понять / В. Сидоренко, Р. Чепок // Педагогічний альманах (зб. наук. пр.). – 2008. – Вип. 3. – С. 83–88.

17. Турбович Л. Информационно-семантическая модель обучения / Л. Турбович. – Л.: ЛГУ, 1970. – 176 с.

18. Арнольд В. «Жесткие» и «мягкие» математические модели [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.pseudology.org/state/katastropha_models.htm.

УДК 342.7

І.І. Припхан

СУСПІЛЬНА МОРАЛЬ ЯК КАТЕГОРІЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Аналізуючи різноманітні підходи науковців до визначення поняття «суспільна мораль», автор акцентує увагу на українському законодавстві у контексті визначення суспільної моралі як об'єкта правового захисту.

Ключові слова: *суспільна мораль, конституційна норма, законодавство, правовий захист.*

Анализируя разнообразные подходы ученых к определению понятия «общественная мораль», автор акцентирует внимания на украинском законодательстве в контексте определения общественной морали как объекта правовой защиты.

Ключевые слова: *общественная мораль, конституционная норма, законодательство, правовая защита.*

Various approaches of the scholars to defining the notion of «public morality» are analyzed; attention is paid to the Ukrainian legislation in the context of defining public morality as an object of legal protection.

Key words: *public morality, constitutional norm, legislation, legal protection.*

Постановка проблеми. Питання про межі втручання держави в моральну сферу не втрачають актуальності насамперед тому, що правові межі державного впливу на моральну сферу в сучасному українському законодавстві чітко не визначені. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про захист суспільної моралі», чим і обумовила необхідність подальшого осмислення правового змісту поняття «суспільна мораль». Отже, одним з першочергових завдань як для науко-